

GODA PALEKAITĖ

SCHIZMATIKAI

PH BV S E S W H W SA DA

| LAPAS |

[s'c'h'izmã•t'ikai] – istorijos iškasenos, praeities futuristai, savo laiku vadinti disidentais, iškrypėliais, eretikais ir fanatikais – ribiniai protai, pajėgę pralaužti įsišaknijusį žinojimą.

Schizmatikai – tai 10 fiktyvių pasakojimų apie pamirštas istorines asmenybes. Menininkės Godos Palekaitės knygos personažai – savamokslė dinosauro atradėja Mary Anning, dangaus architektūrą empiriškai tyrinėjęs mistikas Emanuelis Swedenborgas, žydų-musulmonų rašytojas, orientalistas Essadas Bey – prikeliama naujam gyvenimui tarp *history* ir *story* svyruojančiuose tekstuose.

Kaip dabartį išgydyti nuo nostalgijos?

Savo kūrinuose Goda Palekaitė ieško, kaip susergeri pati istorija – kaip ji užsikrečia hegemoniškais diskursais, tikslumo ir tiesos validumo kriterijų apribotais akademinų disciplinų metodais, iškraipymais ir tiesiog pramanais. [...] Menininkė yra surinkusi išsamų marginalizuotų istorinių personažų gyvenimų archyvą – archyvą žmonių, kėlusių klausimus ir prieštaravusių kultūrinėms klišėms bei politinei ideologijai.

Kuratorius Valerio Del Baglivo

Grožinės, akademinės literatūros ir meninio tyrimo elementus papildo amžininkų nuomonės, paskalos, padirbiniai ir fikcija. Dešimtyje pasakojimų aprašomos asmenybės pirmiausia pasirodė menininkės instaliacijose ir performansuose, pristatomuose šios dvikalbės knygos viduryje. Autorės santykį su faktais ir pramanais, tiesos ir žinių konstravimo mechanizmais bei transchronologinę laiko pajautą įvardiniame esė analizuoja kuratorius Valerio Del Baglivo, o schizmatikų kalbėjimo būdą poetiškai apibendrina Monikos Lipšic „Mįslė“.

Goda Palekaitė yra šiuolaikinio meno ir performanso kūrėja bei tyrėja, jungianti menines ir antropologines praktikas. Jos kūriniai – tai tekstai, instaliacijos, scenografijos ir performansai, nagrinėjantys istorijos ir tiesos konstravimo bei naikavimo mechanizmus, politinį sapnų potencialą ir skirtingų geografių bei naratyvų įtampas. Godos Palekaitės tarpdisciplininė veikla yra pristatoma Lietuvos ir užsienio kultūros institucijose, o 2019 m. buvo apdovanota Aukšiniu scenos kryžiumi ir Jaunojo menininko premija.

SCHIZMATIKAI

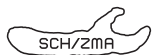
GODA PALEKAITĖ

SCHIZMATIKAI

TRUMPOS
ISTORIJS

| LAPAS |

Goda Palekaitė
SCHIZMATIKAI

apass | advanced performance
and scenography studies

IVADO AUTORIS
Valerio Del Baglivo

EILĖRAŠČIO AUTORĖ
Monika Lipšic

LIETUVIŲ KALBOS
REDAKTORĖ
Dangė Vitkienė

ANGLŲ KALBOS
REDAKTORIUS
Yates Norton

IVADO VERTĖJA
Austėja Masliukaitė

LIETUVIŲ KALBOS
KOREKTORĖS
Indrė Petrėtytė
Asta Bartkevičiūtė

ANGLŲ KALBOS
KOREKTORĖ
Rūta Suchodolskytė-
Neniškienė

DIZAINERIS
Vilmantas Žumbys

IŠLEIDO
VšĮ Leidykla LAPAS
www.leidyklalapas.lt

TIRAŽAS
1000 egz.

ŠRIFTAS
SangBleu Kingdom

Knygos leidybą
iš dalies parėmė:

ISBN 978-609-8198-28-7

© Goda Palekaitė, 2020
www.palekaite.space

© Leidykla LAPAS, 2020
www.leidyklalapas.lt

Visos teisės saugomos

TURINYS

ĮVADAS

ĮSIPAREIGOJIMAS
SPEKULIUOTI
Valerio Del Baglivo
12

TRUMPOS
ISTORIJOS

ᠠᠠᠠ
PRINCESĖ
ATEH
32

МБ
MICHAILAS
BAKUNINAS
38

ES
EMANUELIS
SWEDENBORGAS
46

ES
ESSADAS
BEY
56

ŠT
ŠV. TEKLĖ
64

MP
MINNA
PLANER
86

AN
ANDRIETTE
NOBEL
86

AB
ABRAHAMAS
FIRKOVIČIUS
78

ML
MICHELIS
LEIRIS
72

MA
MARY
ANNING
102

SA
SAPFO
112

MILĖ
Monika Lipšic
120

PADĖKOS
ŽODIS
122

KŪRINIŲ
RODYKLĖ
126

SCHISMATICS
anglų kalba
kitoje puseje

IVADAS

ĮSIPAREIGOJIMAS SPEKULIUOTI

Valerio Del Baglivo

Kontratmintis

I kaip homeopatija

1796 metais, versdamas profesoriaus Williamo Culleno knygą *Materia Medica*, gydytojas Samuelis Hahnemannas (1755–1843) ėmė spekuliuoti nauju gydymo metodu. Vėliau šį metodą jis pavadins homeopatija. Kolegų pateikiami moksliniai maliarijos gydymo aiškinimai Hahnemannas netenkino, todėl jis nusprendė atlikti eksperimentą ir pats išgerti didelę dozę chinino – tuo metu vienintelio žinomo vaisto nuo maliarijos ir karščiavimo. Didžiai jo nuostabai, pasireiškę simptomai buvo lygiai tokie patys, kaip ir patiriami sergančiųjų šia liga. Tai lėmė visai naujų principų ir metodologijos atradimą. Plėtodamas eksperimentą, Hahnemannas prieina prie išvados: kuo susirgai, tuo ir gydykis, arba kitaip – ligos yra išgydomos vaistais, sukeliančiais sveikiems žmonėms simptomus, panašius į patiriamus sergančiųjų. Įrodinėdamas savo teoriją, jis tęsė mokslinius tyrinėjimus ir eksperimentus su dideliais įvairių preparatų kiekiais. Vis dėlto galiausiai gydytojas suprato,

kad sergančiojo kūnui pasveikti gali padėti tik nedidelės dozės; didelės dozės, atvirkščiai, sukeldavo tik būklės pablogėjimą. Taigi gydant homeopatinio būdu veiklioji medžiaga – vadinamoji preparato *potencija* – dažniausiai yra smarkiai atskiedžiama ir pacientui duodama ilgą laiką tam, kad kūno pasipriešinimas ligai būtų sukliamas ir skatinamas laipsniškai.

Istorinė gydytojo Samuelio Hahnemanno figūra būtų puiki menininkės Godos Palekaitės iškasena – ne tik dėl tam tikrų biografinių mediko akibrokštų, bet ir dėl menininkei neabejotinai kilsiančios susitapatinimo su jo požiūriu galimybės. Hahnemannas kvestionavo dogmas, kylančias ne tik iš mokslo, bet ir iš pseudomokslinių tyrimų srities, o pati homeopatija šiandien su jais ir siejama. Pastaruoju metu Palekaitė domisi dviem klausimais, susijusiais su istorija, jos kategorizavimu ir klasifikavimu: kaip dabartį išgydyti nuo nostalgijos? Ir kaip iš istorinio veikėjo perspektyvos žvelgti į praeitį išvengiant jos garbinimo? Kaip ir vokiečių medikas, Palekaitė atsako į šiuos klausimus pasitelkdama gydomąjį *panašumų įstatymo (similia similibus curantur)* principą. Tirdama ji aiškinasi, kaip suserga pati istorija – kaip užsikrečia hegemoniškais diskursais, tikslumo ir tiesos validumo kriterijų apribotais akademiinių disciplinų metodais, iškraipymais ir tiesiog pramanais. Tačiau, užuot išryškinusi sistemos įtrūkius, menininkė naudoja laisve išrasti naujus faktus, produkuoti fiktyvius archyvinis dokumentus, apklausti įsivaizduojamus liudininkus ar kaip praeities įrodymus *padirbinėti* visai naujus objektus. Kitaip tariant, ji gydo pacientą ta pačia medžiaga, kuri sveikiems sukelia panašius į ligos simptomus. Jos praktikoje *padirbinėjimas* tampa *skiesta potencija*, arba

pačiu homeopatinio vaistu. Šis procesas prasideda istorijos paraštėse – ten, kur paliekama neklasifikuota tyrimų medžiaga ir nepritaikyti radiniai. Čia menininkė ieško ne daiktinių įrodymų, bet istorinių veikėjų. Per pastaruosius metus Palekaitė jau surinko išsamų marginalizuotų istorinių personažų gyvenimų archyvą – archyvą žmonių, kėlusių klausimus ir prieštaravusių kultūrinėms klišėms bei politinei ideologijai. Jos veikėjus vienija bendras likimas: visi buvo atstumti amžininkų ir todėl liko už oficialių istorinių metraščių ribų. Kompleksišku performansu, tekstų ir artefaktų archyvinio rinkiniu menininkė publikai pristato šių žmonių gyvenimo fragmentus. Tarsi gydama homeopatiškai, Palekaitė distiluoja dokumentuotas žmonijos patirčių porcijas ir, pasinaudodama šiomis išgrynintomis istorijos dalelėmis, prikelia iki šiol užmarštyje tylėjusių naratyvų aidus. Autorės darbuose nauji praeities prisiminimai generuojami kaip skiesta homeopatinė potencija. Nauji jie ta prasme, kad iki šiol nebuvo įtraukti į kolektyvinę atmintį, mat menininkės tiriami personažai dažnai yra nežymūs ar net tikslingai ištrinti iš visuomeninės atminties. Kūrėja naudoja šiomis mažomis istorinėmis asmenybėmis, šlovės nenuvargintais jų kasdieniais gyvenimais, kad perrašytų „didžiąsias“ istorines temas ir laikotarpius. Taip ji tarsi personifikuoja istorinę kalbą, pozicinuodama ją kitokiame „čia ir dabar“, kuriame kaip tik dėl naujai atskleidžiamų *kontrnaratyvų* ir *kontratminties* vieši atsiminimai susipina su asmeniniais. Žvelgdama į tai iš menininkės perspektyvos, Palekaitė kvestionuoja patį atsiminimų kūrimą ir sklaidą tyrinėdama, kokį vaidmenį pasipriešinimui politinei subjektyvizacijai bei istorinių diskursų slopinimui turi atminties formavimas.

ŠT

ŠV. TEKLĖ (kažkada tarp 30 ir 100)

Seksualumas ir geismas visuomet buvo viešasis interesas, vienur ginamas paskatinimais, kitur grasomas draudimais, dar kitur tramdomas jėga. Seksualumas visais laikais ir visose civilizacijose kėlė daug diskusijų. Dėl įvairiausių paskatų – nuo sveikatos iki ideologijos – žmonės ginčijosi, kam priklauso kūnas ir kūniški malonumai: Dievui ar pačiam kūno savininkui, sutuoktiniui ar kam kitam, įtikinėdami vienus dalykais ir drausdami kitus. Vienas iš seksualinių ekstremumų – celibatas, arba lytinis susilaikymas, pasirodė itin populiarius ir kaitino debatus skirtinguose kontekstuose: Rytų tradicijos, tokios kaip brahmanizmas ir budizmas, jo reikalavo dėl dvasinių paskatų, žydai jį draudė, o štai senovės graikai diskutavo ir niekaip negalėjo apsispręsti, lytinė abstinencija gerai ar blogai. Lesbo sala, iš kurios kilusi garsioji poetė Sapfo, klestėjo kaip seksualinės laisvės ir eksperimentų žemė, į kurią turtingi tėvai siųsdavo jaunas dukras išsišėlti prieš įpareigojantį vedybinį gyvenimą. O pasak Pitagoro, seksas turėtų būti praktikuojamas žiemą, bet ne vasarą, nes sėklos praradimas yra žalingas vyro sveikatai, o moters gyvenimui, jo įsitikinimu, seksas neturi jokios reikšmės.

Vis dėlto ankstyvoji krikščionybė nesibaigiančiuose debatuose apie seksualumą pasiūlė iki tol neregėtą perspektyvą – kaip tik tada, kai pasirodė pirmosios istorijos apie skaisčių kankines. Kitaip nei graikų pragmatinis požiūris ar romėnų militaristiniai įstatymai, krikščionių naratyvai, nevaldomai sklindantys iš lūpų į lūpas girgždančios Romos imperijos pogrindyje, sugebėjo sukelti ir stimuliuoti geismą negirdėtu būdu. Naujieji pasakotojai maištininkai tai darė deklaruodami kūniško geismo nebuvimą ir sumišusiai publikai detaliam aprašydami jo priešingybę – celibatą. Jie kaip niekas kitas sugebėjo užčiuopti meilės, arba, tiksliau, jos stygiaus, intensyvumą ir transcenduoti jį į kažką universalesnio. Savo tikslams, žinoma.

Ši istorija nutiko prieš beveik du tūkstančius metų, įpusėjus pirmąjį mūsų eros amžių. Tuo metu po visą Romos imperiją sklido legenda apie jauną vyrą, vietos valdžios žiauriai nukryžiuotą netoli Jeruzalės miesto. Jis buvęs atsakingas už taikų, meilę skleidžiantį judėjimą, to meto hipių revoliuciją, jei norit, ir jau turėjęs minias sekėjų, organizuojančių slaptus neformalius veiksmus visame romėnų valdomame pasaulyje. Senoviniame Mesopotamijos mieste Ikonijoje, anuomet irgi valdytame romėnų, – šiaudien tai septintas didžiausias Turkijos miestas Konija, – gyveno jauna kilminga ir skaisči gražuolė, romėnė Teklė. Tuo metu ji siuvinėjosi sau suknią vestuvėms su Tamiriu, kuriam ją buvo pažadėjusi motina Teoklėja. Šiandien nežinome, ar Teklė bent kiek džiaugėsi būsima santuoka. Tiesą sakant, romėnų visuomenėje santuoka buvo matoma kaip pilietinė pareiga ir moralinė atsakomybė. Nekatybė buvo laikoma anomalija, o už celibatą grėsė teisinė atsakomybė ir piniginė bauda. Garbingos moterys visiškai priklausė

savo vyrams, kaip prieš ištekėdamos priklausė tėvams. Apskritai moteriškumas siejosi su silpnumu, bejėgiškumu, pasyvumu, beformiškumu, ribotu intelektu ir daugeliu kitų trūkumų.

Pabandykime įsivaizduoti, kad maždaug tuo metu į Ikonijų atkeliauja vyras kerinčiu balsu ir ima sakyti aistringas kalbas, aukštinančias skaisčių. Paašškėja, kad jo vardas Paulius ir jis tikina esąs tiesioginis Jėzaus Kristaus – to, kuris buvo nukryžiuotas, – mokinys. Paulius nėra nekalta figūra krikščionybės istorijoje – sakoma, jog jis sugebėjęs pasinaudoti visais turėtais statusais: iš pradžių būdamas žydu ir romėnu, o vėliau – tapęs krikščionimi. Prieš atsi-versdamas, pats persekiodavęs pirmuosius Jėzaus sekėjus. Tačiau dabar atvykęs į Ikonijų jis taip skelbia Dievo žodį:

ŠD Tebūnie palaiminti nekaltųjų mergelių kūnai, lai būna jie Dievo malonėje, lai būna atpirktas jų susilaikymas.

Taip jau nutinka, kad Paulius kalbas sako Teklės tėvų namų kaimynystėje, ir šioji išgirsta jį pro langą. Tris dienas ir naktis nesitraukia nuo lango, nevalgo, negeria ir nemiega, kol galiausiai pasiryžta žūtbūt sekti Pauliaus tiesomis. Pagrindinis mus pasiekęs dokumentas apie tų dienų įvykius yra *Pauliaus ir Teklės aktai* – antro amžiaus nežinomo autorius rašinys.

NA Ji laikės prilipusi prie lango, persisvėrusi vardan tikėjimo, neapsakomai džiūgaudama. Ir paskui išvydusi gausybę moterų – skaisčių mergelių, einančių pas Paulių – ji irgi karščiausiai troško būti verta stovėti priešais Paulių ir klausytis Viešpaties žodžio, pažinti jo veidą – mat dar nebuvo Pauliaus mačiusi, tik girdėjusi jį kalbant.

MA

MARY ANNING

(1799–1847)

Dar visai neseniai dauguma europiečių buvo įsitikinę, jog žemė buvo sukurta per šešias dieviškai tvarkomas dienas. Visa tai, pagal biblinę genealogiją, nutiko maždaug 4000 metų prieš Kristų. Sukūręs saulę, mėnulį, žvaigždes ir vandenynus, Dievas ėmėsi oro, vandens ir žemės padarų, kol galiausiai šeštąją dieną sutvėrė įstabiausią savo kūrinį – žmogų. Pirmieji žmonės, Adomas ir Ieva, gyveno harmonijoje, dalydamiesi sodu su gyvūnais. Visi čia buvo vegetarai, kol vieną dieną pirmoji pora nusidėjo ir pasidavė gašlumui, mėsavalgystei ir kitiems žiaurumams. Taigi dar XIX amžiuje dauguma žmonių neabejojo tokia įvykių seka, kaip neabejojo ir tu, kad pasaulis, kokį dabar matome, su visais jo padarais ir sutvėrimais, visada toks ir buvo.

Netgi ikirikščioniškoje eroje gausiai dokumentuoti, tačiau vėliau nebesutinkami gyvūnai europiečių mokslininkų nebuvo laikomi išnykusiais. Tipiškas tokio pamiršto gyvūno pavyzdys yra *grifonas*, arba sparnuota chimera, liūto kūnu ir erelio galva, ištisus tūkstantmečius vis pasirodanti galybėje kultūrų ir civilizacijų. Pirmieji grifonai buvo pastebėti skraidantys senovės Egipte ir Persijoje, vėliau – senovės Graikijoje ir Romoje. Iki pat šiandien jie išliko vieni

populiariausių heraldikoje vaizduojamų padarų. Grifonai pasižymėjo tuo, jog puikiai kaudavosi su arkliais, saugodavo žemės paslaptis, nekentė vienaakių vyrų ir geriau nei kas kitas simbolizavo galią. Aristėjas pasakoja, kad jo laikais, VII amžiuje prieš Kristų, grifonai gyvenę Šiaurės Rytų Graikijoje, vargiai įžengiamoje dykvietėje, kur hunai ieškodavę grifonų nuožmiai sergstimo aukso. Spėjama, kad grifonai išnyko maždaug prieš 2000 metų, nes nuo to laiko jie oficialiai nebeminimi.

Tačiau grįžkime į krikščioniškus laikus ir apsilankykime šiuolaikinio mokslo lopšyje – Anglijoje. Jei keliautumėte per salą, pietinėje pakrantėje pasiektumėte mažą miestelį pavadinimu Lyme Regis. XVIII amžiaus pabaigoje ši vietovė ėmė populiarėti tarp naujai besivystančios socialinės klasės – turistų. Tai lėmė staigiai išgarsėjusi gydytojo Richardo Russello disertacija, kurioje jis aprašė gydomąsias jūros vandens savybes. Jo siūlomas gydymas buvo paprastas:

RR Panardinti visą kūną į jūros vandenį. Paskui iškart išgerti mažiausiai vieną litrą jūros vandens.

Ši procedūra turėjo išgydyti ir atbaidyti daugybę ligų, nuo gonorėjos iki tuberkuliozės. Pietinės Anglijos pakrantės miesteliai tapo populiariu labiau pasiturinčių anglų kelionės tikslu – tik jie galėjo sau leisti keliauti. Įdomu pastebėti, jog turizmas paplito anksčiau, nei namuose atsirado vonios.

Lyme Regis gyveno vyras vardu Richardas Anningas, kuris, būdamas apsukrus, anksti pastebėjo, kad turistai mėgsta namo parsivežti atostogų suvenyrų. Uolėta pietinė pakrantė buvo nusėta gražiausių formų keistų akmenų, puikiai tikusių šiam tikslui. Vietiniai juos vadindavo *fosilijomis*, ir jų čia buvo randama nuo neatmenamų laikų.

Fosilijų buvo įvairiausių dydžių, formų ir spalvų, o jų kilmė turėjo gausybę paaiškinimų. Kai kurie buvo įsitikinę, kad jos – Dievo puošmenėlės, visai kaip gėlės ir medžiai. Kiti manė, kad tai pasaulinio tvano, aprašyto Pradžios knygoje, aukų palaikai. Nuomonių ir jų pritaikymo teorijų taip pat buvo apstu: sutrintos fosilijos buvo naudojamos uždegimams ir žaizdoms gydyti, o, pavyzdžiui, amonitai – išnykusi jūros moliuskų rūšis – dėl ypatingos formos buvo laikomi itin veiksmingais gydant gyvačių įkandimus ir impotenciją. Richardas Anningas buvo vienas pirmųjų savamokslų, žinojusių, kaip atšiauriomis oro sąlygomis rinkti fosilijas akmenuotoje pakrantėje iškart po audros, kaip jas valyti, konservuoti ir parduoti turistams. Deja, Richardas mirė jaunas, skurdžių gyvenimo sąlygų sukeltos tuberkuliozės pakirstas, ir paliko savo žinias ir verslą neišplėtotą. Tačiau dar jis paliko smalsią vienuolikmetę dukrą.

Mary Anning visai nebuvo lemta tapti garsia mokslininke. Negana to, kad gimė siaubingai skurdžioje šeimoje, ji dargi šnekėjo tarmiškai, buvo baigusi vos tris klases ir priklausė protestantų atšakai, šiandien žinomai kongregacininkų pavadinimu – religinei srovei, kritikavusiai valstybinio lygmeniu įsitvirtinusios Anglikonų bažnyčios mokymus. Na ir, žinoma, dėl lyties. Moteris tuo metu negalėjo užimti svarbių pareigų, studijuoti universitete, įgyti daugybę tik vyrams tinkamų profesijų ar tapti mokslininkėmis. Mary išsilavinimas baigėsi sulig pradine mokykla, po kurios jai neteko nei perskaityti daug knygų, nei dalyvauti protingose diskusijose, nei klausytis paskaitų, nei lankytis muziejuose.

Tačiau vienas įvykis pakeitė jos likimą: kai Mary buvo penkiolikos mėnesių kūdikis, šeimos draugė – žinome tik tiek, kad jos vardas buvo Elizabeth – ėjo į mugę, vykusią

